

ES nozīmes zālāju biotopu un sugu aizsardzības statuss saistībā ar Latvijas Lauku attīstības programmu

Viesturs Lārmanis,

Nākotnes iela 36/14 – 89, Ķekava, Rīgas rajons,
LV–2123

Kopsavilkums

Pētījumā analizētas ES nozīmes zālāju biotopu un sugu dzīvotņu aizsardzības un Latvijas Lauku attīstības programmas attiecības, vērtējot vai un cik sekmīgi tā funkcionē kā Putnu un Biotopu direktīvu ieviešanas līdzeklis. Konstatēts, ka programmas pasākumu loma direktīvu ieviešanā ir plānota diezgan neskaidri. Tās faktiskais ieguldījums ES nozīmes zālāju labvēlīgas aizsardzības statusa nodrošināšanā šobrīd aptver ap 28% no potenciāli nepieciešamajām platībām. Savukārt 22% no kopējām ES nozīmes zālāju platībām Latvijā notiek un līdz 72% iespējams notiek zālāju statusu apdraudoši procesi.

Pētījumā apsvērtas arī programmas pilnveidošanas iespējas, lai tās ieguldījums ES nozīmes zālāju statusa nodrošināšanā būtu efektīvāks un ilgtspējīgāks. Lai nodrošinātu pamatotu un mērķtiecīgu direktīvām veltīto pasākumu uzlabošanu, ieteikts efektivitātes rādītājos iekļaut precīzāku informāciju par pasākumu aptvertajiem ES nozīmes zālāju veidiem un platībām. Norādīta nepieciešamība iekļaut atbalsta tiesīgajās platībās līdz šim neiekļautās vietas ar zālāju daudzveidībai nozīmīgiem ainavas elementiem – atsevišķiem kokiem, nelieliem nenopļautiem mitrājiem, u.c., kā arī vietas ar ES nozīmes biotopiem – parkveida pļavām un kadiķu audzēm. Lai veicinātu ES nozīmes pļavu apsaimniekošanas ilgtspējību, kas var kļūt apdraudēta dēļ absolūtās atkarības no ārēja finansējuma, ieteikts samazināt saimnieciskās darbības ierobežojumus attiecībā uz vēlo pļauju. Tādējādi ES nozīmes zālāju uzturēšana sekmīgāk iekļautos tradicionālās lauksaimnieciskās darbības aprītē.

Atslēgas vārdi: Latvijas Lauku attīstības programma, labvēlīgs aizsardzības statuss, Putnu un Biotopu direktīvas

1. Ievads

Latvija, iestājoties Eiropas Savienībā (ES), ir uzņēmusies saistības, ko nosaka ES normatīvie akti – Putnu (79/409/EEC) un Biotopu (92/43/EEC) direktīvas (turpmāk tekstā Direktīvas) (Anon. 1996). Direktīvu nosacījumus, kas iestrādāti arī LR Sugu un biotopu aizsardzības likumā (Anon. 2000 a), konkretizē prasība nodrošināt sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzības statusu (turpmāk tekstā Statuss). Savukārt Statusa definīcijas precīzē, ka tas uzskatāms par labvēlīgu, ja sugu populācijas un biotopu platības un kvalitāte nesamazinās. Direktīvu nosacījumi nav aptuveni, tie prasa sasniegt konkrētu, skaitliski novērtējamu rezultātu, kas pārbaudāms, salīdzinot ar stāvokli, kas fiksēts saistību spēkā stāšanās brīdī (Anon. 2000b).

Šī pētījuma mērķis ir pievērst uzmanību Direktīvu ieviešanai saistībā ar nozīmīgāko plānošanas dokumentu Latvijas lauku ainavas attīstībā – Latvijas Lauku attīstības programmu (turpmāk tekstā Programma). Programmas ietekme skar visas Latvijā sastopamās ekosistēmas, taču šajā pētījumā aplūkoju tikai to, kas attiecināms uz ES nozīmes zālājiem, t.i. zālājiem, kas ir Direktīvu saistību objekti. Programma var tikt uzverta kā līdzeklis Putnu un Biotopu direktīvu ieviešanai, jo Eiropas Komisijas (EK) izpratnē par tādu ir uzskatāmi visi piemērotie ES fondi (t.sk. tie, kuri tiek

izmantoti Programmas īstenošanā), dodot iespēju valstij izmantot ES finansējumu, bet pieļaujot arī, ka valsts var izmantot citus līdzekļus (Anon. 2000b).

Viens no pētījuma uzdevumiem ir noskaidrot, vai Programma tiek apzināti veidota kā līdzeklis, kura funkcijās starp daudziem lauku ekonomisko attīstību veicinošiem pasākumiem ietilpst arī Putnu un Biotopu direktīvu ieviešana. Neatkarīgi no tā vai Programma tiek vai netiek apzināti veidota kā šo Direktīvu ieviešanas līdzeklis, tās īstenošana var ietekmēt Direktīvām saistošās teritorijas gan pozitīvi, gan negatīvi. Tādēļ otrs uzdevums ir, izmantojot pašreiz zināmo skaitlisko informāciju, vismaz aptuveni ieskicēt, kāds varētu būt faktiski notikušais un nākotnē plānotais Programmas ieguldījums ES nozīmes zālāju sugu un biotopu Statusa nodrošināšanā. Trešais uzdevums ir pirmo divu uzdevumu ietvaros, diskutēt par Programmas trūkumiem un pilnveidošanas iespējām.

2. Materiāls un metodika

2.1. Izpētes objekti

Pētījumā ir divi galvenie objekti: 1) ES nozīmes sugu un biotopu Statuss; 2) Latvijas Lauku attīstības programma 2007. – 2013.g., kas ietver šim pētījumam nepieciešamo informāciju arī par 2004. – 2006.g. periodu (Anon 2008).

2.2. Mērķa platība

Šajā pētījumā kā Statusa radītāju izmantoju biotopu un dzīvotņu kopējo platību, atsevišķas sugas vai biotopus sīkāk neanalizējot. Šo platību nosaucu par Mērķa platību, definējot to kā mazāko platību, kurā iespējams sasniegt visu ES nozīmes zālāju biotopu un sugu Statusu. Līdz šim nav neviena oficiāla datu avota vai zinātniskas publikācijas, kur uz visu Latviju attiecināma Mērķa platība būtu izteikta skaitliski. Taču, gatavojot ieteikumus Programmai, Mērķa platību (100000 ha) ir aprēķinājusi nevalstisko organizāciju grupa (Anon. 2006a). Tā kā šo organizāciju veiktā aprēķina atšifrējums nav publicēts, kā viens no aprēķina veicējiem paskaidrošu, kādi apsvērumi tajā ņemti vērā.

Aprēķinu veicot, tika kombinēti pieejamie oficiālo vai zinātnisko publikāciju dati. Informācija par ES nozīmes zālāju biotopu platībām atrodama materiālos, kas sagatavoti saistībā ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā un Natura 2000 tīkla izveidošanu, un tie liecina, ka ES nozīmes zālāju biotopu kopējā platība valstī ir no 19695 – 28870 ha (Auniņš, Salmiņa 2004). Dati par putnu populācijām pieejami grāmatā „Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status” (BirdLife International 2004). Savukārt par Natura 2000 teritorijām ir zināma kopējā apsaimniekojamo ES nozīmes zālāju platība (63025 ha), kas ietver gan ES nozīmes biotopus, gan sugām nepieciešamās platības (Kreilis 2005) un pilnībā atbilst šajā pētījumā definētās Mērķa platības būtībai.

No minētajiem skaitļiem izriet, ka valstī kopumā Mērķa platībai vajadzētu būt lielākai par Natura 2000 teritoriju mērķa platību (63025 ha), jo tai jāpieskaita Direktīvu ieviešanai saistošās ES nozīmes biotopu un dzīvotņu platības ārpus Natura 2000 teritorijām. ES nozīmes putnu sugām ir zināmi tikai populāciju lielumi (BirdLife International 2004), bet dzīvotņu platību var aprēķināt, reizinot sugas ligzdošanas blīvumu dzīvotnē ar populācijas lielumu. Lai vienkāršotu aprēķinus, tika pieņemts, ka viena putnu suga – grieze ir t.s. „lietussarga suga”, kuras atbilstoša aizsardzība nodrošina apstākļus arī visām pārējām zālāju sugām. Tika pieņemts arī, ka griežu populācijas aizsardzība jābalsta uz atbilstošu apstākļu nodrošināšanu zālajos nevis citos biotopos, kur griezes dažkārt dzīvo, jo vairākums (82% (Keišs, Lediņš 2002)) griežu ligzdo tieši zālajos un tur dzīvo arī salīdzinoši lielāks skaits citu sugu, un tas nozīmē, ka tieši zālāji ir nozīmīgākie dažādu sugu aizsardzībai kopumā. Tika pieņemts arī, ka griezēm piemērotie zālāji dabā pārklājas ar ES nozīmes zālāju biotopiem. Jāatzīmē, ka Mērķa platības aprēķins bija orientēts uz to, lai iegūtu praktiski lietojamu skaitli saistībā ar Programmas apakšpasākumu „Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos” (BDUZ), kas izpaužas kā zālāju uzturēšana, ievērojot salīdzinoši stingras sugu aizsardzības prasības un tādēļ saistās ar augstām

izmaksām. Šādā kontekstā uzreiz redzams, ka, Mērķa platību rēķinot no griežu datiem (populācijas lielums ir 26000 – 38000 pāru (BirdLife International 2004)) un vidējais ligzdošanas blīvums Latvijā (2,10 pāri uz 100 ha (Keišs, Ķemlers 2000)), iznākums ievērojami pārsniegtu praktiski iespējamās BDUZ pasākuma apmērus. Tādēļ tika pieņemts, ka pasākumu BDUZ būtu pamatoti izmantot kā līdzekli tikai nozīmīgāko dzīvotņu platību uzturēšanai. Šo vietu funkcionālā jēga būtu nodrošināt aizsardzību populācijas daļai, kas ir pietiekami liela un dzīvo pietiekami labos apstākļos, lai spētu atbalstīt pārējās populācijas, kas dzīvo mazāk optimālos apstākļos, nesamazināšanos vai atjaunošanos, ja tai draudētu iznīkšana. Mērķa platība tika tuvināta 20% no pašreizējās zālāju kopplatības valstī, to vispārīgi saistot ar pētījumu atziņām, ka sugas dzīvotnes kopplatības samazinājums zem 20% no dabiskos apstākļos bijušā parasti ir kritiskais sliekšnis, kuram samazinoties vēl vairāk suga vairs nespēj pastāvēt. Zālāju, kā pārsvarā mākslīgu veidojumu gadījumā, protams, atsauc uz dabiskiem apstākļiem nav jāsaprot burtiski – to drīzāk varētu saukt par kādā vēsturiskā periodā, kas pieņemts par atskaites brīdi, novēroto platību maksimumu.

Mērķa platības novērtējums – 100000 ha – ir pagaidām vienīgais piemērs, kas attiecināts uz visu valsts teritoriju, ierēķinot gan biotopus, gan sugu dzīvotnes. Tā kā šī novērtējuma pamatā ir pārbaudāmi dati, kas papildināti ar ekoloģiskā skatījumā balstītu un atšifrējamu aprēķinu, pieņemu, ka, kamēr nav veikts kāds izsvērtāks aprēķins, ir pamatoti to izmantot šajā pētījumā kā visu ES nozīmes zālāju sugu un biotopu kopuma Statusa radītāju.

2.3. Analīzes tuvināšana iespējamai EK izpratnei

Iztirzājot Direktīvu ieviešanas jautājumus, centos spriest tuvināti iespējamai EK izpratnei. Tādēļ papildus Direktīvām izmantoju EK vadlīnijas, kas apskata Natura 2000 teritoriju jautājumus un skaidro arī uz valsti kopumā attiecināmu Direktīvu noteikumu juridisko būtību (Anon. 2000b). Nozīmīgākās direktīvu interpretācijas, pie kurām pieturos, ir šādas: 1) Biotopu direktīvas 2.panta 1.punkts direktīvas mērķi attiecina uz valsts teritoriju kopumā, 2.panta 2.punkts nosaka, ka šī mērķa sasniegšanai jāsauglabā vai jāatjauno sugām un biotopiem labvēlīgs aizsardzības statuss, kura definīcija paskaidro, ka tas par labvēlīgu tiek uzskatīts, ja nodrošināta biotopa (dzīvotnes) aizņemto teritoriju stabilitāte vai paplašināšanās dabiskā areāla robežās – tātad arī ārpus Natura 2000 teritorijām; 2) Direktīvas nosaka pienākumu sasniegt rezultātu, t.i., ne vien sagatavot atbilstošus likumus u.tml., bet panākt sugu un biotopu reālu aizsardzību dabā; 3) sugu un biotopu Statuss ir skaitlisks lielums, kas jāizvērtē salīdzinājumā

ar sākotnējo stāvokli (Latvijai tas ir Direktīvu objektu skaitliskais stāvoklis 2004.gadā (Auniņš, Salmiņa 2004, BirdLife International 2004)).

2.4. Novērtējums Programmas funkcionalitātei un ieguldījumam Direktīvu ieviešanā

Lai noskaidrotu vai Programma ir veidota kā līdzeklis, kura funkcijās ietilpst Direktīvu ieviešana, tās pasākumu aprakstos meklēju vai saiknē ar sasniedzamajiem mērķiem ir aplūkots un izvērsti sugu un biotopu Statusa jautājums. Direktīvās sasniedzamais rezultāts viskonkrētāk aprakstīts Statusa definīcijās. Būtu loģiski, ja Programmā, kas ir praktiskajai darbībai tuvāks dokuments, tas būtu aprakstīts vēl konkrētāk – iezīmējot uzdevumus ar tieši uz ES nozīmes sugām un biotopiem attiecināmiem skaitliskajiem rādītājiem un paredzot sistēmu, kas vēlāk ļauj novērtēt vai uzdevumi ir sasniegti. Minētā informācija ir nepieciešama, lai varētu mērķtiecīgi uzlabot pasākumu efektivitāti, kā arī lai dotu korektu Biotopu direktīvā prasīto novērtējumu par pasākumu ietekmi uz sugu un biotopu Statusu (Anon. 1996). Programmas faktisko ieguldījumu Direktīvu ieviešanā novērtēju, tās pasākumu skaitliskos rādītājus attiecinot pret Mērķa platību (2.2. nod.) – ja to visu atbilstošā veidā aptvertu Programmas pasākumi, tad būtu sasniegti 100% no nepieciešamā.

2.5. ES nozīmes zālāju stāvokļa novērtējums valstī kopumā

Pētījumā pievērsos arī zālāju uzturēšanas pasākumiem, kas attiecīgajā laika periodā notikuši ārpus Programmas ietvariem un bijuši mērķtiecīgi saistīti ar Direktīvu ieviešanu. Tādi pasākumi, ietverot gan zālāju atjaunošanu, gan uzturēšanu, veikti vairāku ES LIFE programmas projektu un Dabas aizsardzības pārvaldes aktivitāšu ietvaros (Anon. 2004, Anon. 2005b, Anon. 2006b, Anon. 2007b, Anon. 2007c). Šajos projektos paveikto summējot ar Programmas pasākumiem, iegūstama kopaina par gandrīz visām aktivitātēm, kas valstī apzināti tiek īstenotas ES zālāju atjaunošanā un uzturēšanā. Tas ļauj diskusiju izvērst no Programmas ietvariem uz stāvokli valstī kopumā.

3. Rezultāti un diskusija

3.1. Statusu netieši veicinoši Programmas pasākumi

Programmā ir viens pasākums – Natura 2000 maksājumi, kam tieši norādīta saikne ar Direktīvām, un kas veltīts zālājiem (Anon. 2008). Šo pasākumu varētu vērtēt kā ES nozīmes zālāju aizsardzību neviennozīmīgi un netieši veicinošu. Pasākuma norādītā īstenošanas vieta ir pastāvīgas pļavas un ganības vispār, ne konkrē-

ti Direktīvu objekti. Tas nozīmē, ka pasākums atbalsta arī ar Direktīvām tieši nesaistītu zālāju uzturēšanu un ES nozīmes zālāji drīzāk nejausi nekā mērķtiecīgi gadās šī pasākuma teritorijās. Pasākumā norādītie sasniedzamie skaitliskie rādītāji neļauj noskaidrot, cik un kādu Direktīvas objektu Statusu tas nodrošina (Anon. 2008), tādēļ nav iespējams uzzināt, kādus konkrētus rezultātus direktīvu ieviešanā tas dod. Savukārt, ja šī pasākuma teritorija dabā pārsedzas ar kādu Direktīvas objektu, jāņem vērā, ka nosacījumi faktiski pieļauj veikt darbības, kas biotopus vai sugu dzīvotnes var iznīcināt. Šāda situācija rodas dēļ Programmā norādītā pieņēmuma, ka nacionālajos normatīvajos aktos attiecībā uz Natura 2000 teritorijām visiem pastāvīgajiem zālājiem ir noteikti ierobežojumi, kas tos aizliedz bojāt vai iznīcināt (Anon. 2008). Taču šādi ierobežojumi ir spēkā ne visās Natura 2000 teritorijās un, ja ir spēkā, tad ne visā platībā. Tie parasti aizliedz mainīt zemes lietojuma veidu, veikt zemes transformāciju un pļaut virzienā no lauka malām uz centru un attiecībā uz dažām situācijām aizliedz zālājus uzart (Anon. 2003). Minētie ierobežojumi negarantē Statusa nodrošināšanu, jo pieļauj ES nozīmes zālājus apdraudošo ielabošanu un pļaušanu vairākas reizes sezonā. Minētais konteksts pieļauj situācijas, kad Natura 2000 atbalsts faktiski tiek ieguldīts aizvien intensīvākā zālāja apsaimniekošanā, kas dažkārt var nonākt pretrunā ar šī pasākuma pamatojumā norādīto saistību ar griežu populācijas vai ES nozīmes zālāju biotopu uzturēšanu. Tas Natura 2000 pasākuma faktisko lomu attiecībā pret Direktīvām padara neviennozīmīgu. Natura 2000 maksājums var nostrādāt gan kā papildus motivācija saglabāt ekstenzivu, Direktīvu objektu aizsardzību veicinošu apsaimniekošanu, gan kā atbalsts, ko apsaimniekotājs izmanto zālāju apsaimniekošanas intensificēšanai, jo atbalsta nosacījumi to neaizliedz.

Tomēr Natura 2000 pasākumam kopumā ir veicinoša nozīme atklātas lauku ainavas un pastāvīgu zālāju īpatsvara saglabāšanā, bremsējot to aizaugšanu ar krūmiem vai aramzemju ierīkošanu. Tas pozitīvi kombinējas ar Ministru Kabineta noteikumiem, kas ierobežo pastāvīgo pļavu un ganību platību samazināšanos (Anon. 2007d). Tādēļ šis pasākums, pat ja tā nosacījumi attiecībā uz vairākumu Direktīvu objektu pieļauj negatīvas norises, vienmēr ir noderīgs dažām Putnu direktīvas sugām, kas zālajos nedzīvo pastāvīgi, bet ir saistītas ar atklātu ainavu kopumā (mazais ērglis, baltais stārķis u.c.). Ja Natura 2000 maksājuma pamatojumā būtu precizēts, ka tas ir speciāli veltīts Statusa veicināšanai Direktīvu sugām, kas saistītas ar atklātu ainavu un zālāju īpatsvaru kopumā, bet ar to nav paredzēts nodrošināt ES nozīmes zālāju biotopu vai ar noteiktas kvalitātes zālājiem saistītu sugu Statusu, tad pasākums būtu uztverams, kā mērķtiecīgs, konkrētam Direktīvu ieviešanas aspektam paredzēts.

Pozitīva ietekme uz ES nozīmes zālājiem var būt arī vairākiem Programmas pasākumiem, kas nav speciāli veltīti zālāju aizsardzībai, bet, kas veicina ekonomiskās aktivitātes, kam kāda no nepieciešamajām komponentēm ir zālāju uzturēšana lopbarībai vai tml.. Piemēram, tāds ir apakšpasākums „Bioloģiskās lauksaimniecības attīstība”, ar ko atbalsta arī zālāju uzturēšanu (Anon. 2008). Šī pasākuma platībās dzīvo arī daļa no, piemēram, griežu populācijas, bet tai varētu būt zemākas ligzdošanas sekmes un izdzīvojošo putnu īpatsvars pļaujas laikā, salīdzinot ar teritorijām, kur stingrāki darbības ierobežojumi. Teorētiski iespējami gadījumi, kad citu Programmas pasākumu ietvaros uzturētie zālāji sugu aizsardzībai dod vairāk ļaunuma nekā labuma, jo kalpo kā ekoloģiskais slazds. Taču iespējamas arī pretējas situācijas, kad zālāji tiek apsaimniekoti pietiekami ekstensīvi, lai veicinātu populāciju saglabāšanos. Tomēr pašlaik, trūkstot speciāliem pētījumiem par citu Programmas pasākumu lomu populāciju attīstībā un līdz ar to Direktīvu ieviešanā, nav iespējams novērtēt vai to ietekme ir pozitīva vai negatīva.

Pozitīva ietekme, kas vairotu jebkura zālāja lomu Direktīvu ieviešanā, būtu pasākumiem, kas atbalsta dažādu zālajos iekļautu elementu aizsardzību: krūmu puduri, akmeņu krāvumi, saglabātas neplautas mitras ieplakas vai vienkārši nenoplautas slejas (Anon. 2006a). Tomēr šādi pasākumi Programmā nav paredzēti un to iespējamību samazina noteikums, ka atbalstu var saņemt tikai par platībām, par kurām ir tiesības saņemt vienoto platību maksājumu (Anon. 2008), kura nosacījumi faktiski nepieļauj minēto elementu atrašanos atbalsta tiesīgajās platībās (Anon. 2007d).

Kopumā, lai arī nevar izslēgt citu Programmas pasākumu iespējamo pozitīvo ietekmi uz Direktīvu ieviešanu, jāpatur prātā, ka to ietekme var izrādīties arī negatīva. Tādēļ no netiešas ietekmes pasākumiem tikai pasākums „Natura 2000 maksājumi” būtu uzskatāms mērķtiecīgu, Direktīvu ieviešanu veicinošu. Programmā paredzēts, ka šī pasākuma ieguldījums direktīvu veicināšanā skaitliskā izteiksmē līdz 2013. gadam skars 68700 ha (Anon 2008), kas ir vairāk nekā identificēts Vides ministrijas uzdevumā veiktajā pētījumā, kur novērtēts, ka Natura 2000 teritorijās ar Direktīvu ieviešanu varētu būt saistīti 63025 ha zālāju (Kreilis 2005).

3.2. Statusu nodrošinoši Programmas pasākumi

Programmā ir viens apakšpasākums – „Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos” (BDUZ), kura nosacījumi daļā ES nozīmes zālāju nodrošina Statusu un pēc nelielām korekcijām to varētu nodrošināt visos gadījumos. Atšķirībā no Natura 2000 maksājumiem, kam ir norādīta saikne ar Direktīvu ieviešanu (Anon. 2008), bet faktiskā loma ir neviennozīmīga (3.1.nod.), BDUZ

saikne ar Direktīvām nav norādīta (Anon. 2008), bet faktiskā ietekme ir tuva tādai, ko varētu uzskatīt par Direktīvu objektu aizsardzību nodrošinošu. BDUZ nosacījumi ierobežo noganīšanas intensitāti, norāda, ka pļaujot nedrīkst bojāt augsnes virskārtu un nosaka, ka pļaušana pieļaujama tikai no 1.augusta, tā sargājot putnus ligzdošanas sezonā. Pašlaik gan tikai vispārīgi noteikumi jāievēro attiecībā uz zālāju mēslošanu un nav arī norādīts, ka būtu aizliegta piesēja, taču maksājuma aprēķina atšifrējums parāda, ka ir pieņemts, ka šīs darbības BDUZ platībās nenotiek, jo ir paredzēta to iztrūkuma dēļ neiegūto ienākumu kompensācija (Anon. 2008).

Par BDUZ aptverto zālāju (Programmā tie tiek saukti par bioloģiski vērtīgiem zālājiem (BVZ)) sakrītību ar Direktīvu objektiem dabā Programmas aprakstos nevar uzzināt. Programmā norādīts, ka BVZ ir nodibinājuma „Latvijas Dabas fonds” (LDF) noteiktie zālāji (Anon. 2008). Faktiski visi BVZ dabā atbilst ES nozīmes zālāju biotopiem vai sugu dzīvotnēm vai arī tiem ir tieša nozīme šo sugu aizsardzībā. Par BVZ ir izveidota LDF rīcībā esoša datu bāze, kas nav saistīta ar Programmas administrēšanas sistēmu. Tā satur informāciju, kas ļauj noskaidrot vai BVZ ir ES nozīmes biotops vai putnu aizsardzībai paredzēta vieta (Auniņš 2007).

Līdz šim ir apzināti 61402 ha (1.tabula) BVZ (Auniņš 2007). BDUZ pasākums notiek ap 28000 ha platībā (1.tabula) (Lauku atbalsta dienesta npublicēti dati par 2006.gadu, par ko pieņemu, ka aptuveni tādi paši tie varētu būt arī 2007 gadā, jo tad atbalstam nevarēja pieteikt jaunas platības (Anon. 2007e)) un pamatoti var uzskatīt, ka šādā platībā faktiski ir nodrošināts ES nozīmes zālāju Statuss. Programmā paredzēts, ka BDUZ pasākums līdz 2013.gadam aptvers 56000 ha (1.tabula) (Anon 2008).

3.3. Problēmas zālāju uzturēšanas pasākuma īstenošanā

Saistībā ar ierobežojumu saņemšanu BDUZ maksājumu par platībām, kas neatbilst vienotā platības maksājuma (VPM) nosacījumiem (Anon. 2008), BDUZ nav pieejams daļai parkveida pļavu un kadiķu audžu (attiecīgi ES biotopa kodi 6530* un 5130) uzturēšanai. Tas nav pieejams arī citu ES nozīmes zālāju uzturēšanai platībās, kuras nesen atbrīvotas no krūmiem, t.sk. vietās, kas atjaunotas ES LIFE programmas projektu ietvaros, kur saistoša ES prasība nodrošināt apsaimniekošanas turpināšanos. Šīs situācijas cēlonis ir VPM nosacījumi, kas izslēdz no atbalsta tiesīgajām platībām vietas ar koku un krūmu apaugumu, kuru platība lielāka par 0,01 ha, kā arī vietas, kas nav bijušas labā lauksaimniecības stāvoklī uz 2003.gada 30.jūniju (Anon. 2008, Anon. 2007d) – tas ietver arī vietas, kur pēc minētā datuma bijuši krūmi, kas šobrīd ir nocirsti.

1. tabula. Apakšpasākuma „Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos” ieguldījums ES nozīmes zālāju apsaimniekošanā.

Table 1. Input of sub-measure „Maintaining Biodiversity in Grasslands” (MBG) in maintenance of EU importance grasslands.

	Platība	% no Mērķa platības/% of target area (100000 ha = 100%)
Apzinātas ES nozīmes zālāju vietas/ <i>the known localities of EU importance grasslands</i>	61402 ha	61%
Uzturēti ES nozīmes zālāji/ <i>maintained grasslands of EU importance</i>	28000 ha	28%
Līdz 2013.gadam pasākumu paredzēts ieviest/ <i>planned implementation till 2013 within the sub-measure MBG</i>	56000 ha	56%

BDUZ maksājuma apmēra aprēķinā ir ņemtas vērā gandrīz visas komponentes, kas BVZ situāciju atšķir no parastas prakses (Anon. 2008), lai šī maksājuma aprēķinu varētu uzskatīt par piemērotu zālāju Statusa nodrošināšanai. Tomēr lokālās situācijas BVZ teritorijās ir ļoti atšķirīgas – gan sausas, līdzenas, viegli apsaimniekojamas vietas ar augstu ražību, gan nelīdzenas vai pārmitras, kur zaļā masa mazvērtīga un lauksaimniecības tehnika pārvietojas tikai ar grūtībām. Tādēļ dažādu BVZ apsaimniekošanas izmaksas var atšķirties vairākas reizes. Daudzu BVZ apsaimniekošanai BDUZ maksājuma apmērs ir nepietiekams, lai apsaimniekotājus ekonomiski ieinteresētu un var būt arī vietas, par kurām tiek pārmaksāts (Auniņš 2007). Būtu nepieciešams, līdzšinējā, visiem BVZ vienādā maksājuma vietā (Anon. 2008) paredzēt atbilstoši apsaimniekošanas sarežģītības pakāpei diferencētus maksājumus, kas bremzētu grūtāko vietu pamešanu. Programmas ietekmes uz vidi novērtējuma sadaļā ir minēts nodoms, nākotnē diferencēt BDUZ maksājuma apmēru atbilstoši apsaimniekošanas sarežģītības pakāpei (Anon. 2008), un tas varētu veicināt plašāku apsaimniekotāju interesi par šo maksājumu un efektīvāku Direktīvu ieviešanu.

BDUZ nosacījums par vēlo pļaušanas uzsākšanas datumu – 1. augustu (Anon 2008) šaurākā skatījumā ir nepārprotami labvēlīgs pļavu putnu aizsardzībai, jo tas palielina putnu mazuļu izdzīvotību. Tomēr kopsummā un ilgtermiņā tam var izrādīties negatīva loma Direktīvu ieviešanā. Šis ierobežojums izslēdz iespēju BVZ platības integrēt pat ekstensīvā lauksaimnieciskajā ražošanā, un tas apdraud BVZ uzturēšanas sistēmas ilgtspēju. Novērots, ka saimniecībās ar lielu BVZ īpatsvaru pat agrāks datums – 10. jūlijs, kas bija spēkā iepriekšējā plānošanas periodā (Anon. 2008), rada grūtības savākt sienu lopbarībai, tā apdraudot ražojošo, ar videi draudzīgām metodēm (ievērojami saudzējošākām par bioloģisko lauksaimniecību) strādājošo saimniecību ekonomisko dzīvotspēju (A. Krieviņa, Dz. Gulbja, A. Gavara pers. ziņojumi). Tas stimulē BVZ izslēgšanu

no tradicionālās lauksaimnieciskās darbības aprites, veicinot BVZ uzturēšanas sistēmas absolūtu atkarību tikai no atbalsta maksājuma. Tas apdraud šī Direktīvu ieviešanas risinājuma ilgtspēju, jo paaugstina risku, ka BVZ atbilstoša uzturēšana tiks pārtraukta, ja kādu apstākļu dēļ BDUZ maksājumi samazināsies vai parādīsies ekonomiski izdevīgākas alternatīvas. Daļai apsaimniekotāju vēlās pļaušanas nosacījums, iespējams, ir izšķirošais, kas liek atturēties BVZ platības pieteikt uz BDUZ maksājumu un stimulē pieteikšanos uz citiem maksājumiem, kam ir BVZ vērtības mazāk saudzējoši vai pat postoši nosacījumi. Vēlais pļaušanas uzsākšanas datums (līdz šim spēkā esošais 10.jūlijs) varētu būt viens no faktoriem, kas veicinājis to, ka pašlaik no visām zināmajām BVZ platībām uz BDUZ maksājumu pieteikti tikai ap 45%, un jāatceras, ka pret Mērķa platību tie ir tikai 28% (1. tabula). Ir gadījumi, kad vēlā pļauja var negatīvi ietekmēt Biotopu direktīvas ieviešanu attiecībā uz zālāju biotopiem. Par to liecina veģētācijas pētījumu zinātniskas publikācijas, kas dažādās vietās Eiropā konstatējušas gadījumus, kad vēls pļaušanas termiņš nelabvēlīgi ietekmē augu sugu daudzveidību un biotopu struktūras dažādības saglabāšanu (S. Rūsiņa pers. ziņojums). Šī parādība varētu būt loģiskas sekas pasākumam, kura nosacījumi ir „pretdebiski” pļavu apsaimniekošanas procesa būtībai – siena ieguvei tādā pļaušanas laikā, kas dod vērtīgāku lopbarību, un kas vēsturiski noteikusi arī pļavu augu sabiedrību veidošanos.

Ņemot vērā vēlās pļaušanas nosacījuma potenciāli negatīvos aspektus, kas, iespējams, kopsummā pārsniedz tā pozitīvo nozīmi, būtu apsverami citi risinājumi. Pamatojoties uz minētajiem argumentiem Programmai ir bijis iesniegts priekšlikums par trīs dažādu pļaušanas uzsākšanas termiņu piemērošanu (15. jūnijs, 15. jūlijs, 15. augusts), ļaujot apsaimniekotājiem izvēlēties agrākus pļaušanas uzsākšanas datumus, bet par to piešķirot mazākus maksājumus, kas stimulētu nevajadzīgi neatteikties no vēlākas pļaušanas (Anon. 2006a). Šis priekšlikums Programmā nav

ņemts vērā (Anon. 2008). Pēc maniem novērojumiem, klātesot priekšlikuma apspriešanas procesā, galvenais iemesls tā noraidīšanai bija tā administrēšanas sarežģītība. Savukārt iepriekšējā vēlās pļaujas datuma – 10. jūlija aizstāšana ar 1. augustu tiek pamatota ar ES Padomes regulas Nr. 1698/2005 39.panta 3.punktu, kas nosaka, ka ar maksājumu vajadzētu segt tikai tās saistības, kas pārsniedz attiecīgos obligātos standartus (Anon. 2005a). Te jāpaskaidro, ka BDUZ maksājuma apmērā ir ierēķināta kompensācija par barības vielu vērtības zudumu zaļajā masā, kas salīdzinājumā ar parastu praksi rodas dēļ vēlās pļaujas (Anon. 2008). Obligātie standarti parastai praksei nosaka, ka zālājiem jābūt nopļautiem līdz 1.augustam (Anon. 2008). Tātad loģiski, ka atbilstoši minētajai regulai kompensēt var tikai to, kas attiecas uz periodu pēc 1. augusta. Minētajā kontekstā no 1. augusta datuma radītajām problēmām atbrīvoties var, tikai atsakoties no maksājuma daļas, kas pamatota ar vēlās pļaujas nosacījuma radītajiem barības vielu zudumiem zaļajā masā. Ja šādu risinājumu realizē, būtu jāievieš obligāts nosacījums, ka BVZ platībās nedrīkst pļaut biežāk kā vienu reizi sezonā. Tas ļautu daļai pļavu putnu izvest otru perējumu, ja agrākā pļaujā izpostīts pirmais perējums. Apsverams būtu arī risinājums, kas nosaka pieļaujamo pļaujas uzsākšanas datumu, piemēram, 15. jūniju, bet atstāj to bez saistības ar maksājuma apmēru. Tādā gadījumā nebūtu konflikta ar regulas Nr. 1698/2005 39.panta 3.punktu. Būtu iespēja izmantot pļavas pietiekami kvalitatīvas lopbarības ieguvei, un tas motivētu ražojošos apsaimniekotājus neatteikties no BDUZ maksājuma, kura nosacījumi, pat ņemot vērā atkāpšanos no līdzšinējā vēlākā pļaujas uzsākšanas datuma, putnu aizsardzībai ir labvēlīgāki par alternatīvām iespējām, ko apsaimniekotāji izvēlas, ja BDUZ nosacījumi viņiem nav pieņemami. Saistībā ar maksājuma samazināšanos, kas rodas, ja netiek kompensēts barības vielu vērtības zudums zaļajā masā, atbrīvojas līdzekļi, kas varētu tikt novirzīti, lai palielinātu maksājumu sarežģītāk apsaimniekojamiem BVZ, kur šobrīd tas pietrūkst. Aprakstītais risinājums rada BDUZ pasākuma apgūto platību palielināšanās priekšnoteikumus. Tas varētu nostrādāt kā ievērojams pienesums putnu mērksugu populāciju aizsardzībai kopumā, kompensējot zaudējumus, kas rastos atceļot vēlās pļaujas (no 1.augusta) nosacījumu.

Apsverama arī aktīvāka ES nozīmes pļavu putnu aizsardzības pasākumu attīstīšana ārpus BVZ teritorijām, paredzot atbalstu putnus saudzējošu pļaujas metožu pielietošanai – pļaušanai no lauka centra uz malām vai no vienas lauka malas (konstatēts, ka šī metode attiecībā pret parastu praksi par 23% samazina griežu mazuļu mirstību (Tyler et al. 1998 cit. pēc Keišs, Ķemlers 2000)), vai arī speciālu ierīču, kas aizbiedē dzīvniekus un putnus no apstrādājamās platības, pievienošana pļaušanas teknikai.

3.4. Pasākumi ar potenciāli negatīvu ietekmi

Ikviens Programmas pasākums, ko iespējams īstenot Mērķa platībā neatbilstoši ES nozīmes zālāju saglabāšanas nosacījumiem, var būt ar negatīvu nozīmi Direktīvu ieviešanā. Pašlaik tikai par 28% (apsaimniekotie BVZ) (3.2. nod.) Mērķa platības apsaimniekotāji ir uzņēmušies saistības, kas praksē vairāk vai mazāk nodrošina ES nozīmes zālāju saglabāšanos. Tādēļ svarīgi ir savlaicīgi izvērtēt un censties novērst iespējamo negatīvo ietekmi pārējos 72% platību. Šajā ziņā šaubas raisa Programmas ietvaros dotais stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums, kur teikts, ka tas veikts atbilstoši Biotopu direktīvai un Programma atbilst vides politikas mērķiem (Anon. 2008). Ietekmes novērtējumā nav atrodamas skaitliskas aplēses tam, kāda bijusi Programmas līdzšinējā ietekme salīdzinājumā ar sākuma stāvokli, nav izskatītas Programmas pasākumu ietekmju kombinācijas un nav novērtēta to kumulatīvā ietekme (Anon. 2008). Minētie ir tikai daļa no novērtējuma aspektiem, kas kā nepieciešami norādīti EK skaidrojumā par to, kā atbilstoši Direktīvām būtu nosakāms, vai plāniem ir būtiska ietekme (Anon. 2000b). Minētie Programmas novērtējuma trūkumi norāda, ka Programmas ietekme uz Direktīvu ieviešanu vairākos aspektos faktiski nav vērtēta vispār. Tādēļ nevar izslēgt situāciju, ka kāds no Programmas pasākumiem apdraud Direktīvu objektus, tomēr informācijas trūkuma dēļ to nevar arī droši apgalvot.

Negatīva ietekme uz ES zālājiem varētu būt pasākumam „Lauksaimniecībā neizmantojamās zemes pirmreizējā apmežošana”. Šis pasākums paredzēts krūmainās, apmežoties sākušās platībās ārpus lauku blokiem (Anon. 2008). Te jāņem vērā, ka ap 22000 ha (nod. 3.5.) ES nozīmes zālāju ir aizaugoši, no tiem ap 14150 ha ir Natura 2000 teritorijās, kur apmežošanas pasākums nav paredzēts (Anon. 2008), bet ap 7850 ha ir ārpus tām. Nav šaubu, ka ievērojama daļa no šiem aizaugošajiem zālājiem nav iekļauta lauku blokos, jo to stāvoklis krūmu un koku klātbūtnes dēļ neatbilst VPM nosacījumiem, kas ir priekšnoteikums zālāju iekļaušanai lauku blokos (Anon. 2007d). Piemēram, aizsargājamo ainavu apvidū „Ziemeļgauja” kartēšanas rezultātā, konstatēts, ka ap 64% no šobrīd neapsaimniekotajiem ES nozīmes zālājiem ir ārpus lauku blokiem (Anon. 2007a). Ziemeļgauja ir Natura 2000 teritorija, kur apmežošanas pasākums nav paredzēts, tomēr, tā kā ES nozīmes zālāju īpašības visur ir vienādas, līdzīga situācija varētu būt arī ārpus Natura 2000 vietām. Tas nozīmē, ka ievērojama daļa Direktīvas objektu var atrasties tieši apmežošanas pasākuma mērķa teritorijās. Papildus faktors, kas veicina šāda apmežošanas pasākuma tiekšanos uz ES nozīmes zālāju vietām, ir tas, ka daļa šo zālāju nelīdzenā reljefa, auglības ziņā nabadzīga, pārmitro vai parkveida apstākļu dēļ ir ārkārtīgi

nepiemēroti mūsdienu lauksaimniecībai (Auniņš 2007), un apmežošanas objektīvi ir ekonomiski izdevīgākā alternatīva (kadiķu audzēs vai parkveida pļāvās arī gandrīz vienīgā iespēja saņemt Programmas atbalstu). Programmā nav iestrādāts mehānisms, kas no apmežošanas aizsargātu ES nozīmes zālājus, kas atrodas ārpus lauku blokiem un Natura 2000 vietām vai citām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām (Anon. 2008).

3.5. Aizaugošo zālāju atjaunošana

Lai gan Programmā ir identificēta ES nozīmes zālāju aizaugšanas problēma, norādot, ka Natura 2000 teritorijās tas notiek 14146 ha platībā, tajā nav paredzēti zālāju atjaunošanas pasākumi (Anon. 2008). Programmā nav minēti ES nozīmes zālāju aizaugšanas apmēri valstī kopumā. Taču var pieņemt, ka aizaugoši zālāji ārpus Natura 2000 teritorijām varētu būt tādā pat īpatsvarā pret Mērķa platību, kā tas ir Natura 2000 teritorijās (63025/14146=22%), jo no ekonomiskajiem apsvērumiem, kas ir pamatā zālāju pamešanai, šiem zālājiem piemīt līdzīgas īpašības. Tātad valstī kopumā aizaugošie ES nozīmes zālāji varētu būt ap 22000 ha platībā.

Krūmu izciršana un pirmreizējā nopļaušana ES nozīmes zālajos ir veikta vairāku ES LIFE programmas projektu un Dabas aizsardzības pārvaldes aktivitāšu ietvaros, kopā aptverot ap 3800 ha (A. Auniņa pers. ziņojums, Anon. 2004, Anon. 2005b, Anon. 2006b, Anon. 2007b, Anon. 2007c). Tomēr no zālāju biotopu vai sugu dzīvotņu ekoloģisko funkciju viedokļa zālājs par pilnvērtīgi atjaunotu varētu tikt uzskatīts no brīža, kad pilnībā atjaunojusies tam raksturīgā veģetācija un vairs nav novērojama strauja krūmu atvašu atjaunošanās pie celmiem. Šādu stāvokli iespējams panākt, tikai veicot pastāvīgu zālāju uzturēšanu nākamajos gados pēc krūmu nociršanas. Taču saistībā ar VPM maksājuma nosacījumiem (nod. 3.3.), šādām darbībām Programma atbalstu neparedz. Tādēļ pagaidām, līdz uzturēšanas risinājuma atrašanai, korektāk būtu no krūmiem atbrīvotās platības vēl neuzskatīt par atjaunotām, jo daļa no tām var atkal aizzelt.

3.6. Programmas ieguldījuma un vispārēja kopaina zālāju Statusa nodrošināšanā

Vērtējot pret Mērķa platību – 100000 ha, Programmas ieguldījumu Direktīvu ieviešanā saistībā ar ES nozīmes zālāju biotopu un sugu dzīvotņu uzturēšanu varētu raksturot šādi skaitļi (1.attēls): 28% ES nozīmes zālajos Statuss tiek nodrošināts (nod. 3.2.), 50% zālāju stāvoklis nav zināms, bet ap 22% notiek zālāju izzušana (nod. 3.5.). No mērķa platības Programmas atbalsta ietvaros dabā kā BVZ apzināts un reģistrēts 61% un pasākuma BDUZ ietvaros plānots apgūt 56% no Mērķa platības (nod. 3.2.) (1.attēls). Programmā minēts arī nodoms diferencēt BDUZ maksājuma apmēru

atbilstoši apsaimniekošanas sarežģītības pakāpei, kas varētu veicināt plašāku apsaimniekotāju interesi par šo maksājumu un efektīvāku līdzekļu izmantošanu (Anon. 2008). Netiešu pozitīvu ietekmi uz ES nozīmes zālājiem daļā gadījumu var sagaidīt arī no Natura 2000 maksājuma, kas aptver 69% no Mērķa platības (nod. 3.1.) (1.attēls).

Direktīvu ieviešanas kontekstā nozīmīgi ievērot, ka 72% Mērķa platības attīstības scenārijs ir nezināms vai arī notiek ES nozīmes zālāju izzušana (1.attēls). Par nezināmo daļu jāņem vērā, ka tajā darbojas tikai viens apzināti organizēts faktors (pastāvīgo zālāju īpatsvara saglabāšanas nosacījums (Anon. 2007d)), kas tikai netieši un ar gadījuma raksturu kavē Direktīvu objektu stāvokļa pasliktināšanos, neizslēdzot sugām un biotopiem nepieciešamo apstākļu iznīcināšanu. Tādēļ ticamākais, ka nezināmajā daļā attiecībā pret Statusa nodrošināšanu zālāji attīstās negatīvā virzienā. Programma ir vienīgais līdzeklis, kas nozīmīgās platībās aptver ES nozīmes zālāju uzturēšanu. Otrs valsts organizēts process ir Dabas aizsardzības pārvaldes finansētā zālāju uzturēšana, kuras ietekme kopumā ir niecīga, piemēram, 2006.gadā, neieskaitot atjaunošanu (t.sk. pirmreizējo pļauju) un pārsegšanos ar LIFE projektiem, tā aptvēra ap 0,015% Mērķa platības (Anon. 2006). Tādēļ faktiski Programmas ieguldījums ES nozīmes zālāju Statusa nodrošināšanā raksturo arī valsts mērķtiecīgi veikto darbību kopainu. 72% Mērķa platību, kurās notiek vai ir aizdomas, ka notiek, starptautisko un pašu likumos uzņemto saistību izpildei pretējs process, varētu būt pietiekams pamats bažām, ka saistības netiks izpildītas.

3.7. Vai Programma ir veidota kā Direktīvu ieviešanas līdzeklis?

Programmas saturā ir konstatējams vispārīgs uzstādījums, nodrošināt Direktīvu ieviešanu, un ir viens pasākums (Natura 2000 maksājumi), kurš pēc nosaukuma un apraksta varētu tikt uztverts kā speciāli tam veltīts (Anon. 2008). Taču šī pasākuma ietekme skar tikai daļu valsts teritorijas un arī tur Direktīvu ieviešanu veicina tikai netieši, bet nenodrošina (nod. 3.1.). Programmā norādītā saistība ar Direktīvu ieviešanu ir vispārīga, pat apejot mērķtiecīgai pasākumu plānošanai loģiski nepieciešamo Statusa jēdziena pārņemšanu konkrētu sasniedzamo rādītāju izteiksmē. Pasākumu saturs un apmēri neizriet no konkrētu Direktīvas objektu Statusu raksturojošiem rādītājiem, nav paredzēts tos mērķtiecīgi vērst uz iepriekš dabā identificētiem Direktīvu objektiem, nav paredzēta arī iespēja saņemt atbildi uz jautājumu, kādu un cik lielā daudzumā Direktīvu objektu Statuss ar šiem pasākumiem ir vai tiks nodrošināts (Anon. 2008). Bez minētās informācijas nav iespējams uzzināt, cik liela loma šim līdzeklim ir Direktīvu ieviešanā, kas nozīmē, ka tas var izrādīties gan nepietiekams un tādēļ būtu jāievieš vēl kādi

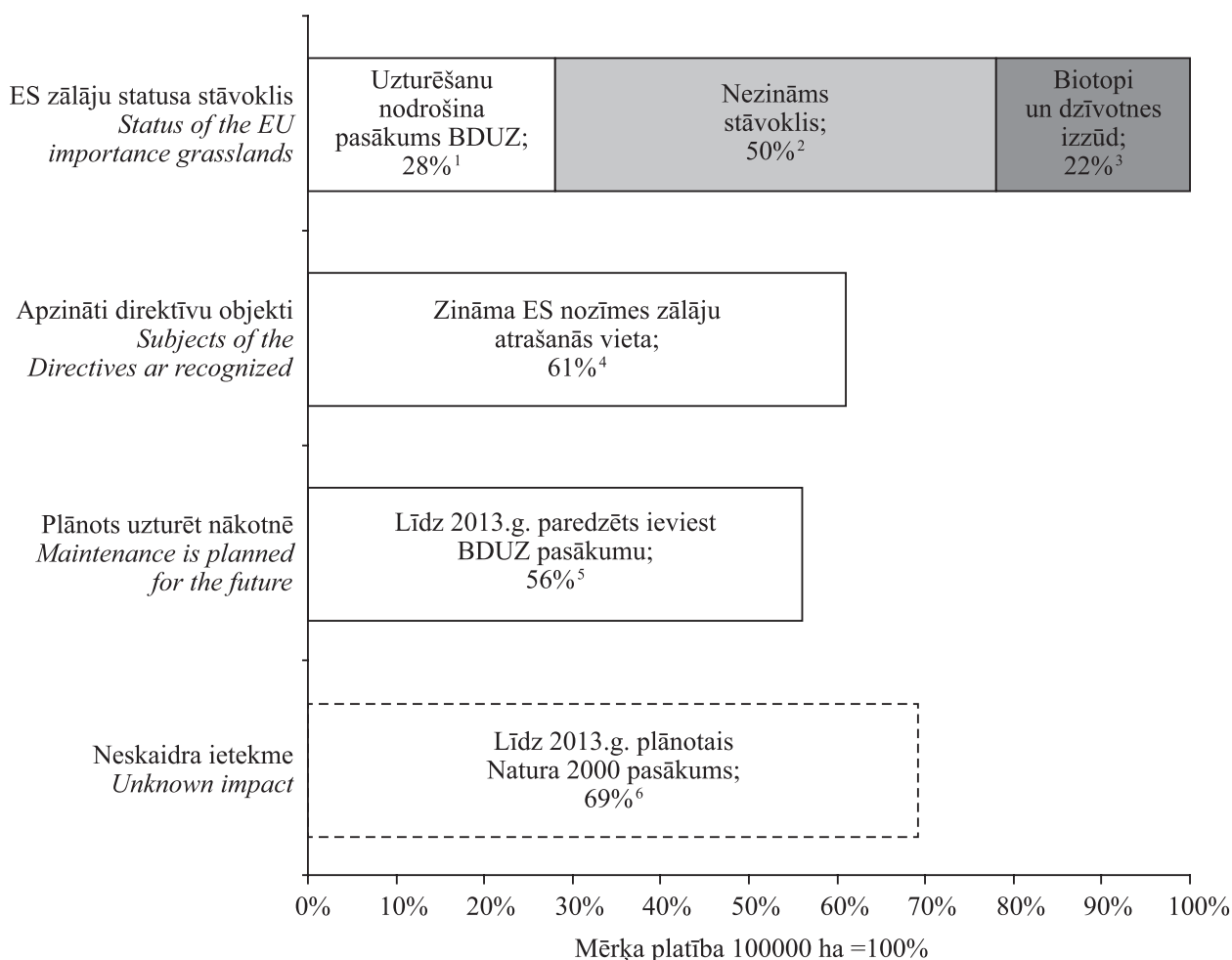
citi līdzekļi vai jāpilnveido esošie, gan pārspīlēts vai īstenots ar Direktīvu nesaistītās vietās, tā, iespējams, nelietderīgi iztērējot finansējumu.

Minētie, ar nekonkrētību saistītie, trūkumi norāda, ka Programma nav pietiekami mērķtiecīga kā Direktīvu ieviešanas līdzeklis un tās pasākumu nozīme nav pilnībā skaidra. Acīmredzot tādēļ radusies situācija, kurā Natura 2000 pasākuma apraksts liecina, ka tas paredzēts Direktīvu ieviešanai vispār, lai gan tā faktiskā ietekme nodrošina tikai vienu šauru Direktīvu ieviešanas aspektu, lielāko daļu ES nozīmes zālāju ietekmējot tikai netieši un neviennozīmīgi (nod. 3.1.). Turpretim apakšpasākuma BDUZ aprakstā Direktīvas nav pieminētas, lai gan BDUZ ir vienīgais ES nozīmes zālājiem atbilstošu stāvokli nodrošinošais Programmas

pasākums, kas dabā notiek precīzi Direktīvu objektu vietās (nod. 3.2.). Acīmredzot neapzināšanās, kādas ir Programmas pasākumu satura faktiskās attiecības ar Direktīvu objektiem dabā, ir veicinājusi to, ka vienīgais ES nozīmes zālāju Statusu nodrošinošais pasākums BDUZ tiek plānots 56000 ha platībā (Anon. 2008) (1.attēls), neskatoties uz to, ka dabā jau ir identificēti un Programmas administrēšanas sistēmas kartēs attēloti 61402 ha ES nozīmes zālāji (Auniņš 2007).

4. Secinājumi

Programma kā līdzeklis, kas potenciāli ietver Direktīvu ieviešanas funkcijas, izstrādāts samērā neskaidri. Tā nedod priekšstatu par ieguldījumu konkrētu Direktīvu

¹ Maintenance is ensured by the sub-measure "Maintaining Biodiversity in Grasslands"; 28%

² Unknown status; 50%

³ Habitats and species habitats are disappearing; 22%

⁴ The localities of the EU importance grasslands are known; 61%

⁵ Sub-measure "Maintaining Biodiversity in Grasslands" is planned to implement till 2013; 56%

⁶ Planned measure "Natura 2000" till 2013; 69%

1. attēls. ES nozīmes zālāju stāvoklis, esošais un plānotais Lauku attīstības programmas ieguldījums to statusa nodrošināšanā

Figure 1. Status of the EU importance grasslands, existing and planned input of the Rural Development Programme in maintenance of their status

objektu Statusa nodrošināšanā un tās efektivitāti Direktīvu ieviešanā šobrīd nav iespējams pilnvērtīgi pārraudzīt.

Programmas faktiskā ietekme Direktīvu ieviešanā šobrīd kopumā nodrošina Statusu ap 28% Mērķa platības. Tas attiecīgi nozīmē, ka 72% Mērķa platības Statuss netiek mērķtiecīgi nodrošināts, kas ir riskants stāvoklis attiecībā pret Direktīvu saistībām, jo tās paredz, ka Statuss jānodrošina 100% vai labākā līmenī.

Lai uzlabotu Direktīvu ieviešanas jautājumu atspoguļojumu Programmas saturā un uzlabotu pasākumu faktisko efektivitāti, svarīgākie pilnveidojamie aspekti ir:

- Mērķa platības aprēķins precizējams oficiālā līmenī, lai tas pārliecinoši sakristu ar Direktīvu mērķiem.
- Programmas īstenošanā ieviešama informācijas sistēma, kas ļauj noskaidrot kādi konkrēti Direktīvu objekti, kādā veidā, kādā apmērā un kurā vietā ar konkrētiem Programmas pasākumiem tiek ietekmēti, iekļaujot informāciju par Direktīvu ieviešanu pasākumu efektivitātes rādītājos.
- Veicams pilnīgs Programmas ietekmes uz Direktīvu ieviešanu novērtējums, skaitliski izvērtējot arī tādas aspektus, kā Direktīvu objektu daudzuma salīdzinājums ar sākuma stāvokli, pasākumu ietekmju kombinācijas un to kumulatīvā ietekme.
- Jāparedz aizsardzības mehānisms pret ES zālājiem potenciāli nelabvēlīgiem Programmas pasākumiem arī tādos gadījumos, kad šie zālāji neatrodas Natura 2000 vai citās īpaši aizsargājamās dabas teritorijās vai nav vēl apzināti dabā un reģistrēti Programmas administrēšanas sistēmā.
- Lai veicinātu ES nozīmes pļavu apsaimniekošanas ilgtspējību, kas var kļūt apdraudēta dēļ absolūtās atkarības no ārēja finansējuma, un veicinātu BDUZ pasākuma vēršanos plašumā līdz tiek apgūta visa Mērķa platība, apsveramas un īstenojamās iespējas samazināt saimnieciskās darbības ierobežojumus attiecībā uz vēlo pļauju, lai ES nozīmes zālāju uzturēšana sekmīgāk iekļautos tradicionālās lauksaimnieciskās darbības aprīvē.
- Apsverami un īstenojami pasākumi putnu sugu aizsardzībai ārpus BVZ platībām.
- BDUZ maksājuma apmērs diferencējams atbilstoši reālajai apsaimniekošanas sarežģītības pakāpei.
- Nodrošināma iespēja saņemt BDUZ maksājumu par ES nozīmes zālāju teritorijām, kas neatbilst VPM nosacījumiem.
- Jāievieš pasākums ES nozīmes zālāju atjaunošanas finansēšanai.

Literatūra

Anonymous. 1996. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992, on the conservation of natural habitats and of wild

fauna and flora. In: European Community environment legislation. Vol. 4. Pp. 81 - 158.

Anonīms. 2000a. Sugu un biotopu aizsardzības likums. Latvijas Vēstnesis 121/122 (2032/2033), 05.04.2000, ar grozījumiem: "LV" 180 (3548), 09.11.2006. un "LV" 153 (3311), 27.09.2005.

Anonīms. 2000b. Natura 2000 teritoriju tīkla apsaimniekošana. Biotopu direktīvas 92/43/EEK 6. panta nosacījumi. Eiropas Komisija Luksemburga: Eiropas Kopienų Oficiālo publikāciju birojs. Adaptācija latviešu valodā: VIDM Dabas aizsardzības departaments, 2004.

Anonīms. 2003. Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi. Ministru kabineta noteikumi Nr.269. Latvijas Vēstnesis 112 2003.08.08.

Anonīms. 2004a. Vides ministrijas Dabas aizsardzības pārvaldes Publiskais gada pārskats 2004. http://www.dap.gov.lv/public/files_uploaded/parskats_2004.pdf, 02.12.2007.

Anonīms. 2005a. Padomes regula (EK) Nr. 1698/2005. 2005. gada 20. septembris. Par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA). Eiropas Savienības Padome. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis.

Anonīms. 2005b. Publiskais gada pārskats 2005. Vides ministrija, Dabas aizsardzības pārvalde http://www.dap.gov.lv/public/files_uploaded/parskats_2005.pdf, 02.12.2007.

Anonīms. 2006a. Latvijas Dabas fonda, Latvijas ornitoloģijas biedrības un Latvijas entomoloģijas biedrības ietekmju Lauku attīstības plānam 2007.-2013. gadam.

Anonīms. 2006b. Publiskais gada pārskats 2006. Vides ministrija, Dabas aizsardzības pārvalde http://www.dap.gov.lv/public/files_uploaded/Publ_parskats_2006.pdf, 02.12.2007.

Anonīms. 2007a. Aizsargājamo ainavu apvidus "Ziemeļgauja" dabas aizsardzības plāns. Latvijas Dabas fonds.

Anonīms. 2007b. Lubāna mitrāja kompleksa vides apsaimniekošana. Projekta pārskats 2003.–2007.gads. Madonas rajona padome.

Anonīms. 2007c. ES LIFE – Daba projekts "Ziemeļgaujas ielejas aizsardzība un apsaimniekošana" 2003.–2007. Projekta pārskats. Latvijas Dabas fonds.

Anonīms. 2007d. Ministru kabineta noteikumi Nr.269 "Kārtība, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai tiešā atbalsta shēmu ietvaros". Latvijas Vēstnesis 69 (3645), 27.04.2007.

Anonīms. 2007e. Ministru kabineta noteikumi Nr.255 "Kārtība, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauku attīstībai". Latvijas Vēstnesis 70 (3646) 28.04.2007.

Anonīms. 2008. Latvijas Lauku attīstības programma 2007.–2013. gads. http://www.zm.gov.lv/doc_upl/latvijas_lauku_attistibas_programma_final.pdf, 24.01.2008.

Auniņš A. (red.) 2007. Bioloģiski vērtīgo zālāju klasifikācijas metodika. Latvijas Dabas fonds.

Auniņš A., Salmiņa L. (red) 2004. Distribution and abundance of habitats listed in the Annex I and species listed in the Annex II of the COUNCIL DIRECTIVE 92/43/EEC. Prepared for the European Topic Centre – Nature Protection and Biodiversity by the project Preparation for Latvia's compliance with the the Natura 2000 network of protected areas Riga, 2004

BirdLife International 2004. Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series No. 12).

Keiņš O., Ķemlers A. 2000. Griežu (*Crex crex*) skaita palielināšanās Latvijā 1990.gados - vai varam lepoties ar sekmīgu sugas aizsardzību? Putni dabā 10.3 22–30

Keiņš O, Lediņš E. 2002. Griežu monitorings Latvijā: maršrutu uzskaites 1989.–2002. gadā. Putni dabā 12.3. 13–21.

Kreilis M. (red.) 2005. Priekšlikumi Natura 2000 teritoriju apsaimniekošanas un infrastruktūras attīstībai, indikatīvo finansējuma apjomu noteikšana nākamajam plānošanas periodam (2007.–2013. gads). Gala atskaite. Latvijas Dabas fonds.

Favourable conservation status of the EU importance grassland habitats and species in connection with Rural Development Programme of Latvia

Summary

I analysed the relation between the protection of grassland habitats and species habitats in grasslands of the EU importance and the Rural Development Programme of Latvia in order to evaluate if and how successfully the Programme works as a tool in the implementation of the Birds and Habitats Directives. It was concluded that its potential role in Directives implementation is unclear. It was evaluated that the input of the Programme in maintenance of the favourable conservation status of the EU grasslands currently covers only 28% from the potentially required territory (Fig.1.). Processes that endanger or potentially may endanger the favourable conservation status of grasslands occur in 22% to 72% of the total area of the EU importance grasslands. The gaps and possibilities to improve the role of the RDP in conservation of the EU importance grasslands were also considered in the paper.

Key words: Rural Development Programme, favourable conservation status, Birds and Habitats Directives